

Trompetter, C., *Leven aan de rand van de Republiek. Stad en gericht Almelo 1580-1700* (Cultuurgeschiedenis van de Republiek in de 17de eeuw; Amsterdam: Bert Bakker, 2006, 471 blz., €35,-, ISBN 90 351 2838 9).

Op pagina 176 van *Leven aan de rand van de Republiek* staat het enige portret afgebeeld dat een gezicht geeft aan een van de vele namen die in deze monografie een rol spelen. Misschien is het unieke portret van Johan van Rechteren, heer van Almelo, wel exemplarisch voor de beperkte toegankelijkheid van de zeventiende-eeuwse gemeenschap van Almelo. Archiefmateriaal van stad en gericht is er wel, maar dat geeft voornamelijk inzicht in de institutionele structuren van de Almelose vroegmoderne samenleving: haar politieke, kerkelijke en juridische instellingen. Het mentale referentiekader van de personen achter deze cijfers en notulen is met de beschikbare bronnen niet zo eenvoudig te identificeren. Dankzij minutieus archiefonderzoek, zorgvuldige bronnenanalyse en een heldere schrijfstijl is Cor Trompetter er toch in geslaagd een reconstructie te maken van de leefwereld van Almeloërs in de zeventiende eeuw. Deze studie is daarmee niet alleen voorbeeldig in zijn grondigheid, veel van Trompetters conclusies overstijgen ook de casus van het Twentse stadje.

In de inleiding schrijft de auteur het begrip 'speelruimte' centraal te willen stellen in zijn studie. Daarmee bedoelt hij 'de door externe omstandigheden bepaalde ruimte voor individuen en groepen om aan het eigen leven invulling te geven'. Dergelijke externe factoren, die het bestaan van de zeventiende-eeuwse inwoners van de heerlijkheid Almelo stuurden en begrensd, vormen daarom ook de hoofdthema's van de verschillende hoofdstukken. Economische, sociale, religieuze, politieke en culturele referentiekaders worden systematisch behandeld. In al die gevallen heeft Trompetter een voorkeur voor kwantificeerbare gegevens om zijn betoog te onderbouwen.

Allereerst onderzoekt de auteur de (economische) gevolgen van het strijd-gewoel tussen de Republiek en Spanje voor de Twentse bevolking. De zware financiële druk die de aanwezigheid van vreemde troepen telkens met zich meebracht, brengt hem tot de conclusie dat deze oorlog vooral werd uitgevoerd 'over de hoofden' van de Twentenaren heen. De Almeloërs lijken slechts lijdend voorwerp te zijn geweest en hun leefomgeving werd eenvoudigweg 'het slagveld ... waarop de Hollandse oorlog werd uitgevochten'. Het is aantrekkelijk Trompetter in deze voorstelling van zaken te volgen en de voorbeelden die hij aandraagt spreken hem zeker niet tegen. De schrijver gebruikt consequent de enigszins in onbruik geraakte term 'Tachtigjarige oorlog', waarmee hij lijkt te willen aangeven dat het slepende conflict voor de Twentenaren nooit het karakter van een 'opstand' of burgeroorlog kreeg, maar een zuiver 'externe militaire factor' was. Moeten we daaruit dan ook concluderen dat het de Almeloërs eigenlijk weinig uitmaakte of ze katholiek of protestants moesten worden, en in welke verhouding ze stonden ten opzichte van hun wettige heer, de koning van Spanje? Helaas mist Trompetter de bronnen die ons meer inzicht in dit soort vragen kunnen geven.

Veel nadere gegevens over de financiële omstandigheden van de bevolking krijgen we in de hoofdstukken over de belastingdruk en over de manier waarop de heer van Almelo en het lokale stadsbestuur fiscale heffingsmethoden invoerden. De relaties tussen beide politieke centra waren overigens niet altijd coöperatief. Trompetters bespreking van de conflicten tussen de heren van Almelo en de bestuurders van de stad lijkt in eerste instantie een verslag van weinig spannende dorpspolitiek. Maar door deze fricties in een lange-termijn perspectief te plaatsen, kan Trompetter aanschouwelijk maken hoe en waarom de ambachtsheer in de loop van de zeventiende eeuw zijn positie uiteindelijk wist te versterken.

Het algemene beeld dat deze hoofdstukken geven, is dat de mogelijkheid van de Almeloërs om invloed uit te oefenen op hun economische, politieke en – in mindere mate – religieuze leefwereld tamelijk gering was. Toch betekent dat niet dat hun levens daarmee inwisselbaar of voorspelbaar waren. Daarvan vormen de laatste hoofdstukken van het boek het beste bewijs. De aandacht wordt hierin verlegd van economische en politieke structuren naar de omgang van de Almeloërs met armenzorg, religieuze verdeeldheid en criminaliteit. Een van de conclusies die uit dit gedeelte van Trompetters studie valt te trekken is dat van een mentaal-culturele segregatie in de Almelose gemeenschap tot ver in de zeventiende eeuw geen sprake was. ‘Volks’- en ‘elite’ cultuur zijn voor deze casus weinig bruikbare begrippen, zoals Trompetter aantoont met verwijzing naar het algemene gebruik van (fysiek) geweld in de gemeenschap. Dat gedeelte normenkader komt ten slotte ook tot uitdrukking in de behandeling van enkele gevallen van toverij. Het waren niet zozeer twijfels over het bestaan daarvan, maar de mogelijkheid toverij juridisch te bewijzen die grootschalige vervolgingen in Twente in de weg leken te staan. Hier had wellicht een vergelijking met recente buitenlandse literatuur de analyse van Trompetter kunnen verbreden en verdiepen. De auteur lijkt ook elders de discussies met vakgenoten opzettelijk naar de voetnoten te hebben verbannen, terwijl de internationale historiografie van soortgelijke ‘community studies’ vrijwel ontbreekt. Trompetters zorgvuldig beargumenteerde analyses worden er niet minder belangwekkend door, maar suggereren hierdoor wel een voornamelijk lokale of Nederlandse relevantie. Wie *Leven aan de rand van de Republiek* leest, kan alleen maar tot de conclusie komen dat dit laatste onterecht is.

Geert H. Janssen

Bremer, G. J., *Huisarts zijn in het Interbellum* (Rotterdam: Erasmus Publishing, 2006, 164 blz., €21,50, ISBN 90 5235 181 3).

Professor dr. Bremer is geen onbekende in de kleine kring van beoefenaren van de Nederlandse medische geschiedenis. Vooral na zijn emeritaat is Bremer zich gaan bezighouden met de geschiedenis van de (huisarts)geneeskunde. Zo verscheen in 1995 *De huisarts van toen*, een bundel artikelen die hij samen met B. J. M. Aulbers redigeerde, en in 2000 zijn studie *Hora est. Proefschriften van huisartsen 1900 - 1995*.

Bremer zegt van zichzelf dat hij geen historicus is en dat blijkt ook wel uit dit boek. Ter verontschuldiging beroept hij zich op Johan Huizinga, die in 1937 schreef: 'De beoefening der geschiedenis, receptief of productief, staat steeds voor iedereen open; er is nauwelijks speciale wetenschappelijke voorkennis toe noodig.' (25) Nu kan men zich afvragen of Huizinga's statement zeventig jaar later nog zo'n algemene geldigheid bezit. Maar los daarvan: Huizinga had het wel over wetenschappelijke *vóórkennis*. Wie zich echter waagt aan een wetenschappelijke publicatie op historisch gebied dient een gedegen kennis van het subject te bezitten en de wetenschappelijke methodiek te beheersen. Bij lezing van dit boek heb ik mij steeds vaker afgevraagd waarom de auteur zo weinig ter zake doende informatie geeft over het Interbellum in relatie tot zijn onderwerp: het huisarts zijn in dat door hem gekozen tijdperk. Over het Interbellum weet Bremer weinig meer dan enige algemeenheden te melden als het constant aan de macht zijn van confessionele coalities, de grote invloed van de verzuiling, de economische crisis na 1929 e.d. Daardoor slaagt hij er niet in het artsenberoep in de historische context van het Interbellum te plaatsen, wat toch zijn opzet was. Uiteindelijk blijkt zijn keuze voor het Interbellum een vrij willekeurige te zijn; ze werd niet ingegeven door historisch-wetenschappelijke motieven maar door 'het argument' (9) dat zijn eigen vader Hendrik Willem Bremer huisarts was van 1922 tot 1942.

Een voorbeeld van een gemiste kans om het beroep van huisarts in de context van (de verzuilde maatschappij van) het Interbellum te plaatsen, is Bremers summiere behandeling van de 'moraal-clausulekwestie'. Het Rooms-Katholiek Werkliedenverbond vroeg in 1927 de artsen 'ernstig rekening te houden met de R.K. moraal.' Het hoofdbestuur van de Nederlandse Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst sprak zich – aldus Bremer – 'begrijpend uit wat tot discussies aanleiding gaf omdat de artsen vreesden dat de vrije artsenkeuze gevaar liep. Het probleem liep met een sisser af.' (29) Op pagina 68 komt de auteur daar in dezelfde geest kort op terug. Daar was meer van te maken geweest.

Het boek bevat echter ook veel interessants. Bremer geeft in hoofdstuk II een mooi overzicht van de artsenopleiding. De lezer moet het maar voor lief nemen dat hij het niet kan laten om ook uitvoerig over de opleiding van zijn vader en die van hemzelf te schrijven, hoewel die plaatsvonden respectievelijk voor en na het Interbellum. Hoofdstuk III geeft een goed overzicht van de studie- en leerboeken. Opvallend is de grote rol die de Duitse wetenschap